

Česko-lužický věstník

číslo 7-8 /
červenec-srpen 2016

ročník XXVI

Panjeny pola Ssadowej. S ludu, s Bjedrichez.

Pod Łafom rjana wjeska je
Ma fprawnych pacholow
A jedyn czahnyć dyrbjefche
Na wójnu do Czechow.

To fhoni jeho njewjesta
A jara płakafche;
Płacž abo njeplacž najlubfcha
To hinak njebudže.

Do Pofnanja wón doczeže,
Tam wulke khěže šu,
Gen'ral tam f woknom hladafche:
Mój šyno witaj tu!

Sso wusleč twoju šukniczku
Nětk wšchědnu burowfku
A woblecž šo montirowku
Tu módru kralowfku.

A hdyž bě pchichčło do bitwy
Joh' přenja kulka wša,
Wón padže k šmjerczi ranjeny
A frudnje šawoła:

„O towaršcho, ty bratřje mój,
To lubje prošču cže:
List pištaj [m. pišaj] mi ze
Ssadowoj
A rjane božemje.

Ha pišaj mojej njewjesćzi,
So šym ja třěleny – –
A kaž tu próřtwu wupraji,
Wón błědy womjelkny.
Joh wjesli s wofom, s konjomaj
Do lazaretha šu;
Bóh jemu cziče lóžko daj
A pokoj pod femju.

A ruta, róže, lilije
Hnyd' nad nim roščzichu,
Wón wěcznu czěfcz šej dobył je
A krónu njebjesku!

Panjeny pola Ssadowej.

(S ludu, s Bjedrichez.)

Pod Łafom rjana wjeska je,
Ma sprawnych pacholow
A jedyn czahnyć dyrbjefche
Na wójnu do Czechow.

To fhoni jeho njewjesta
A jara płakafche,
Płacž abo njeplacž najlubfcha,
To hinak njebudže.

Do Pofnanja wón doczeže,
Tam wulke khěže šu,
Gen'ral tam f woknom hladafche:
Mój šyno witaj tu!

Sso wusleč twoju šukniczku
Nětk wšchědnu burowfku
A woblecž šo montirowku
Tu módru kralowfku.

A hdyž bě pchichčło do bitwy
Joh' přenja kulka wša,
Wón padže k šmjerczi ranjeny
A frudnje šawoła:

O towaršcho, ty bratřje mój,
To lubje prošču cže:
List pištaj mi ze Ssadowoj
A rjane božemje.

Ha pišaj mojej njewjesćzi,
So šym ja třěleny – –
A kaž tu próřtwu wupraji,
Wón błědy womjelkny.

Joh wjesli s wofom, s konjomaj
Do lazaretha šu;
Bóh jemu cziče lóžko daj
A pokoj pod femju.

A ruta, róže, lilije
Hnyd' nad nim roščzichu,
Wón wěcznu czěfcz šej dobył je
A krónu njebjesku!

***

*Píseň Handrije Zejlera
věnovaná lužickosrbským
vojákům padlým
v prusko-rakouské válce
roku 1866 byla poprvé
publikována v Serbských
Nowinách v lednu 1867 jako
„lidová z Bjedrichec“. Jako autor
byl přiznán až v sebraných spisech
vydaných o necelých dvacet let
později. S přihlédnutím k zlidovělé
verzi (podle Towaršného
spěwniku, 1980)
přebásnila
Zuzana Bláhová Sklenářová.
Více se dočtete a citace zdrojů
naleznete v dalším čísle.*

Pod Łazom rjana wjeska je Handrij Zejler

Pod Łazom rjana wjeska je,
ma sprawnych pacholow,
a jedyn czahnyć dyrbjefche
na wójnu do Czechow.
Tirala la la la, tirala la la la,
na wójnu do Czechow.

To zhoni jeho njewjesta
a jara płakaše,
Płacž abo njeplacž, najlubša,
to hinak njebudže.
Tirala la la la atd.

Do Póznanja wón dočeže,
tam wulke khěže su,
gen'ral tam z woknom hladafche:
Mój syno, witaj tu!
Tirala la la la atd.

So wusleč swoju sukniczku,
tu wšchědnu burowsku
a woblecž so montirowku,
tu módru kralowsku!
Tirala la la la atd.

A hdyž bě přišlo do bitwy,
joh přenja kulka wza,
wón padže na smjerc ranjeny
a zrudnje zawoła:
Tirala la la la atd.

Ow towaršo, ty bratře mój,
to lubje prošu cže:
List pišaj mi ze Sadowej
a rjane božemje!
Tirala la la la atd.

Ha pišaj mojej njewjesći,
zo sym ja třěleny.
A kaž tu próřtwu wupraji,
wón błědy womjelkny.
Tirala la la la atd.

Joh wjesli z wozom, z konjomaj
do lacareta su,
bóh jemu cziče lóžko daj
a pokoj pod zemju.
Tirala la la la atd.

A ruta, róže, lilije
hnyd' nad nim roščechu,
wón wěcznu česć šej dobył je
a krónu njebjesku!
Tirala la la la atd.

Padlý u Sadové

Je blízko Łazu pěkná ves,
tam bydlí rádný lid,
z ní musel jeden mládenec
na wojnu do Čech jít.
Tirala la la la, tirala la la la,
na wojnu do Čech jít.

Uslyšela to nevěsta,
začala plakati;
Płacž abo njeplacž, má milá,
však to nic neplatí.
Tirala la la la atd.

Šel do Poznaně do města,
tam stojí velký dům,
pan generál tam v okně stál:
Buď vítán, synu můj!
Tirala la la la atd.

Svlékej si ten kabát selský,
ten je tuze sprostý,
obleč si mundur vojenský,
ten modrý královský!
Tirala la la la atd.

Nepřítel první vystřelil,
on kulce v cestě stál,
pad na zem k smrti raněný
a smutně zavolał:
Tirala la la la atd.

Můj kamaráde, bratře, slyš,
tu službu prokaž mi,
ze Sadové mně psaní piš
a sbohem poslední!
Tirala la la la atd.

Bys mojí milé zprávu dal,
že zastřelen jsem byl.
To dopověď, zesinal
a víc nepromluvil.
Tirala la la la atd.

Do lazaretu s koňmi jej
odvezli povozem,
Pán Bůh mu věčný pokoj dej,
ať je mu lehká zem!
Tirala la la la atd.

A ruta, růže, lilie
hned nad ním vyrostly,
že věčnou slávu obdržel
v nebeském království.
Tirala la la la atd.

Z DOMOVA

► **Kristin Heelemanec, bývala předsedkyně Pawku, představila v Lužickém semináři činnost tohoto spolku lužickosrbské mládeže.** Hovořila také o mezinárodních aktivitách, kterých se Pawk účastní a které sdružují mládež všech národnostních menšin v Evropě. Mohou tak sdílet zkušenosti a kontakty, což jim pomůže v dalším působení ve veřejném životě.

elpa

► **Dětský den oslavili v Lužickém semináři s lužickosrbskými pohádkami.** Na dětské návštěvníky čekala trasa se šesti zastaveními, na kterých se seznámili s lužickosrbskými mytickými a pohádkovými postavami a plnili zadané úkoly. Bludičky je provedly knihovnou, ve sklepě jako v nitru hory je čekal poklad, s lutky rozmlovali jejich řeči a nakonec zhlédli pohádky jako v kině.

elpa

Děti v Lužickém semináři zdolávají úkoly během dětského dne s lužickosrbskými pohádkami, foto Kristin Heelemanec

Z HORNÍ LUŽICE

► (SN 30. 5.) **Přibližně tisíc hostů společně oslavilo Budyšínské jaro.** Slavnost se konala od 27. do 29. května a její součástí je také *Den spolků*, na kterém se zájemci

mohou informovat o společenském životě v Budyšíně. Program víkendu letos doplňoval Lužickosrbský národní soubor, který předvedl nejnovější představení. Zájem publika vzbudily také barvitě tance mladé taneční skupiny *Lužičanka*.

► (SN 6. 6.) **Svaz lužickosrbských pěveckých spolků (ZSST) oslavil 25 let od obnovení.** Sbory z Horní, Dolní a střední Lužice uspořádaly pod vedením Petra Cyže, který je zároveň předsedou ZSST, jubilejní koncerty v Budyšíně a Chotěbuzi. Přibližně 200 zpěváků a zpěvaček v lužickosrbských krojích nabídlo rozmanitý program a bylo odměněno nadšeným ohlasem.

► (SN 9., 10. 6.) **Život a působení lužickosrbského spisovatele Jurije Brězana připomnělo ve čtvrtek 9. června, v den 100. výročí jeho narození, hned několik slavností.** U Brězanova hrobu v Chrósčicích se konalo pietní setkání, čtení ve Smolerově knihkupectví pořádalo Lidové nakladatelství Domowina, v Lužickosrbském muzeu byla při této příležitosti otevřena výstava *Trochu života – Ke 100. narozeninám spisovatele Jurije Brězana*. Je věnována životním etapám tohoto nejvýznamnějšího lužickosrbského literáta 20. století a zhlédnout ji je možné až do ledna 2017.

► (SN 10., 13. 6.) **Premiéra CD oratoria Měrcína Weclicha *Wětrník a časy (Větrný mlýn a doby)* se konala v pátek 10. června v „Jednotě“ v Chrósčicích.** Lužickosrbské pop-oratorium s folklorními prvky vzniklo ve spolupráci M. Weclicha (hudba), Madleny Nasticcyny (text) a Malte Rogackého (aranžmá). Sbor 1. lužickosrbské kulturní brigády, komorní orchestr Lužickosrbského národního souboru (SLA) a kapelu Malte Rogacki Band na premiéře řídil Friedemann Böhm, dirigent SLA, který před několika lety se stejnými tělesy toto CD natočil.

► **Básnický festival v Lužici 2016**

Každým rokem nad ním visí otazník: bude? nebude? A když bude, tak jaký? A pokaždé to nakonec dopadne dobře. Letos již po osmatřicáté. Svátek byl věnovaný klasikovi lužickosrbské poezie Janu Arnoštu Smolerovi (1816–1864) a zahájil ho program *Po puću z pěsnjemi a bajkami na česć Smolerja*. Děti z chrosčické základní školy „Jurij Chěžka“ pod vedením Wórši Wićazové jej představily 20. června v lužickosrbské základní škole „Handrij Zejler“ ve Wojerecích. Obohacením bylo vystoupení

Tomasze Nawky s tradičními hudebními nástroji Lužických Srbů.

Prakticky celý festival provázelo téměř tropické počasí. Naštěstí po společné večeři na uvítanou, připravené týmem předsednictva Kola serbskich spisowacelow (kteréžto je součástí nově koncipovaného Zwjazku serbskich wumělcow), se venku alespoň trochu ochladilo, takže čtvrtelní festivalový večer (23. 6.) byl příjemný. Mimo jiné i proto, že patřil poezii a jejím tvůrcům i posluchačům, tedy alespoň v budyšínském Smolerově knihkupectví. Právě tady se sešli básnířky a básníci z různých krajín s publikem, aby společně představili literární revue *Bawülon*, jejíž první letošní číslo bylo věnováno literatuře lužickosrbských autorů a jejich zahraničních přátel. Mezi jinými zde četli Teřana a Serhij Dzubovi z Ukrajiny, bělehradský Mićo Cvjjetić, vydavatel a básník Traian Pop Traian (původem z Rumunska), z „domácích“ pak např. Měrana Cuścyna či Dorothea Šoćina. Vítaným zpestřením byla účast mladých autorů, jmenovitě Anny Marie Hadankec, Marko Raba a Ščěpana Rićela. Na samém začátku představil J. A. Smolera Dietrich Šolta a přítomní básníci přečetli ukázky ze Smolerovy poezie ve svých mateřských jazycích. Pořad moderoval Benedikt Dyrlich. Sálek knihkupectví byl zaplněn do posledního místečka.

Páteční odpoledne (24. 6.) věnovali zahraniční hosté spolu s některými domácími návštěvě budyšínské městské knihovny. Mohu jen poznamenat, že je moderní, dobře vybavená a bojuje o každého čtenáře podobně jako knihovny u nás. Z malého dvorku za knihovnou je (když si stoupnete na lavičku) výhled na „lužickosrbský Slavín“ Mikławš. Rád tam chodím potkávat klasičky, takže knihovnicím ten výhled závidím, i když v práci sotva mají čas na obhlížení hřbitova.

Tradičně dobrou účast publika měla Budyšínská noc poezie. K již jmenovaným básníkům se přidali Peter Gehrish (Drážďany – Lwówek Śląski), Christine Ruby (Drážďany), Peter Huckauf (Berlín), Emilia Deutsch (Vratislav, toho času Budyšin) a dvě zcela nové tváře – Aleksandar Jovanović (pocházející ze Srbska) a Justyna Michniuk (Polka z Toruně žijící v Hamburku). Z Lužice přibyli Beno Budar, Róza Domaścyna, Benedikt Dyrlich, Tomasz Nawka a Jurij Łuścanski, který přečetl (údajně) první lužickosrbskou „dada“ báseň. Mě v české interpretaci posílil básník a pedagog Ivo Harák. V rámci programu se udály dvě pozoruhodnosti. První: Serhij

Dzjuba jménem Ukrajinské akademie literatury a umění předal lužickosrbským poetům několik prestižních cen Michaila Gogola (mimo jiné i českým překladatelům Petru Kalinovi a mně). Druhá: báseň Ščěpana Ričela zhudebnil a doprovodil na kytaru někdejší člen dua KobKnob Ale-

Lužickosrbští básníci a jejich hosté,
foto archiv autora

xander Knobloch. Hudební část programu obstarali swingující jazzman Dmitri Dragilev a písničkářka s harmoškou Marion Kwicojc, moderoval Alfons Wićaz. Pozoruhodnou vložkou červenové vedro sice trochu opadlo, ale noc byla hřejivá, tak se některé skupinky pokusily pokračovat v místních krčmách, přičemž ukrajinja a muzikolog Petr Kalina byl překvapivě zkušeným průvodcem té, které jsem se svěřil pro čas před půlnocí.

Sobota opět udeřila vysokými teplotami, a tak se čtení u budyšínského Smole-rova pomníku stalo utrpením. Později se zatáhlo a lehká přeprška měla osvobozující účinek. Originálním nápadem letošního Svátku poezie bylo čtení v budyšínských věžích. Dalo se sice čekat, že publika bude pomálu, ale pro účastníky to byl velký zážitek. Kdy se dostanete v jediném odpoledni na Lví věž, Röhrscheidtovu baštu, Michašskou a nakonec Barvířskou baštu? A navíc se zasvěceným průvodcem, jakým byl vnuč slavného spisovatele Florian Brězan? S nabídkou i realizací tohoto nápadu přišel do Kruhu lužickosrbských spisovatelů syn Měta Benady Bosćij, který je hlavním motorem projektu zpřístupnění všech budyšínských věží.

Letošní festival měl poté ještě dva epilogy. První se odehrál v neděli, kdy část zahraničních hostů odjela do Zlého Komorowa, kde v lužickosrbském kostele – pod názvem „Mosty w jachlacy m wětrje – Serbja a jich přećeljo přěni raz zjednoćeni w słowje a wobrazu“ představili tamnímu publiku opět revue *Bawilón*. Další „epilog“ se uskutečnil v pondělí 4. července v drážďanské Vile Augustin, totiž muzeu Ericha Kästnera. Kromě básnických vystoupení a zvuku lužickosrbských dud Tomasze

Nawky bylo důležité předchozí neformální setkání s členy tamního lužickosrbského spolku „Stup dale“ a „Německo-polského spolku“. Drážďanští Lužičtí Srbové a jejich příznivci dokázali již prosadit lužickosrbskou mateřskou školu a také sedmičlennou skupinu dětí, které prvním rokem navštěvují hodiny lužické srbštiny u vyučující Bianky Klugowé (roz. Šwejdžic z Miloćic). Napřesrok plánují oficiální začlenění již dvou skupin do řádného učebního plánu základní školy.

Milan Hrabal

Z DOLNÍ LUŽICE

► (SN 23. 5.) **Dne 20. května se v Lužickosrbském domě v Chotěbuzi konala valná hromada dolnolužické Matice.** Udělila cenu Bogumiła Šwjely za zvláštní výkon v oblasti dolnolužického jazyka absolventce chotěbuzského gymnázia Saskii Krygerojeć za práci *Odpor proti diskriminaci Lužických Srbů v nacistickém Německu na příkladu Pauliny Krawcowé*. U příležitosti stého výročí narození dolnolužického faráře Herberta Nowaka následovala diskuse o následcích reformy z roku 1951, o tzv. harmonizaci dolnolužické srbštiny s hornolužickou srbštinou. Předsedou Matice byl znovu zvolen Pětš Šurman a dalšími členy představenstva se stali Christiane Piniekowa, Antje Kellowa a Hartmut Lepner.

► (NC 1. 6.) **Obce a okresy v lužickosrbském sídelním prostoru dostanou příspěvek na pokrytí nákladů spojených s užíváním lužické srbštiny.** O poskytování takového příspěvku se vedly dlouhé diskuse. Braniborské ministerstvo vědy, výzkumu a kultury nyní rozhodlo, že obce dostanou každý rok 500 eur, okresy 1 000 eur. Příspěvek by měl pomoci hradit náklady spojené s výrobou nových dvojjazyčných tabulí, úředních razítek nebo počítačových programů, které budou schopny pracovat s lužickou srbštinou.

► (NC 8. 6.) **Na letošní olympijské hry v Riu de Janeiru jsou nominováni cyklisté z Dolní Lužice.** 28letá cyklistka Stephanie Pohlová z Kósobuzi je registrována v oddílu Radsportclub, Roger Kluge v RennKlub Endspurt Chotěbuz. Jako náhradnice je nominována 18letá cyklistka Emma Hinzeová.

► (NC 15. 6., 22. 6., 29. 6.) **Dolnolužickosrbské gymnázium musí změnit osnovy.** Státní školský úřad mu nařídil přijmout novou koncepci dvojjazyčné výuky, která bude garantovat výuku v dolnolužické srbštině alespoň ve dvou odborných před-

mětech až do maturity. Nové podmínky by měly platit už pro ročník, který nastoupí od příštího školního roku. S tím vedení školy nesouhlasí, žádá roční odklad pro zavedení nové koncepce, stěžuje si též na nedostatek učitelů schopných takovou výuku zajistit. Bude také třeba výrazně zvýšit jazykovou kompetenci studentů, aby byli schopni dvojjazyčnou výuku zvládnout. Mezi lužickosrbskými školskými institucemi panuje obava, že nová koncepce znemožní se zvláště věnovat studentům programu Witaj, takže může dojít ke snížení úrovně jejich jazykových schopností. Školský úřad však namítá, že Dolnolužickosrbské gymnázium by mělo být schopno poskytnout srovnatelně vysokou úroveň znalostí dolnolužické srbštiny všem svým absolventům, k čemuž je prý současná dotace hodin pro výuku lužické srbštiny dostatečná.

► (NC 6. 7.) **Švédský parlament odhlasoval, že státní podnik Vattenfall smí prodat své lužické doly a elektrárny českému Energetickému a průmyslovému holdingu.** V Německu prodá hnědouhelné doly a elektrárny o celkovém výkonu více než 8 000 MW. Jedná se o doly Jänschwalde (Janšojce), Cottbus-Nord (Chotěbuz-sever), Welzow-Süd (Wjelcej-jih), Nochten (Wochozy) a Reichwalde (Rychwałd) a hnědouhelné elektrárny Boxberg (Hamor), Jänschwalde (Janšojce), Schwarze Pumpe u Wojerec a blok R elektrárny Lippendorf u Lipska. V návazném tendru pak společnost prodá i deset východoněmeckých vodních elektráren, které mají výkon kolem 3 000 MW. Jedním z důvodů prodeje je skutečnost, že švédská vláda nechce být zodpovědná za stoupající emise CO₂. Dalším důvodem je také plán německé vlády omezit do roku 2022 jaderné a uhelné zdroje energie.

ZE SASKA

► (KP 22. 5.) **Pětačtyřicetiminutový hravý film o svatém biskupu Bennovi, apoštolu Lužických Srbů, nazvaný *Der ewige Pilger. Bischof Benno von Meissen* (Věčný poutník. Biskup Benno Míšeňský) měl premiéru na MDR.** Film se odehrává v Sasku 11. století a zachycuje putování biskupa Benna z Goslaru do Míšeň. Benno dostal od římského krále Jindřicha IV. za úkol christianizovat Lužické Srby žijící na východě jeho říše.

► (NC 22. 6.) **Na druhém ročníku Slavinády se vyučovaly slovanské jazyky.** Slavináda je seminář určený pro studenty saských gymnázií, na kterých se vyučuje polština, čeština, ruština nebo lužická srbština. Jejím cílem je studentům ukázat,

že studium slovanských jazyků má smysl a že znalost jednoho umožňuje porozumět i dalším slovanským jazykům. Slavináda se letos konala v obci Reichenberg-Bienemühle Holzau a zúčastnilo se jí 38 studentů z 15 gymnázií. Studenti lipské univerzity jim postupně předvedli krátké kurzy polštiny, češtiny, ruštiny a lužické srbštiny. Účastníci seminářů zpívali a poměřovali své znalosti v týmových soutěžích. Nakonec skládali texty k rapové hudbě. S tím jim pomáhali rapeři Eduventis z Lipska.

ZE SVĚTA

► (SN 20., 27. 6., NC 29. 6.) **V Jižním Tyrolsku se konala Europeada, 3. ročník fotbalového mistrovství evropských národnostních menšin v kopané.** Mistrovství ve dnech 18.–25. června společně organizovaly Federalní svaz evropských národností (FUEN) a německá menšina v Jižním Tyrolsku. Zúčastnilo se 24 mužských družstev a letos poprvé se mohla účastnit také ženská družstva, kterých se přihlásilo 6. Lužické Srbyky toho také využily a byly domácími

fanoušky podporovány s velkým nadšením. Mužskou kategorii vyhrála německá menšina z Jižních Tyrol, na druhém místě se umístili Okcitánci a na třetím místě Slovinci z rakouských Korutan, kteří vyřadili Lužické Srby, ti se umístili na 12. místě. Ženský fotbal vyhrály také Jihotyrolanky a druhé místo Okcitánky, třetí místo obsadily ruské Němky. Lužické Srbyky získaly páté místo.

Ze Serbských Nowin podává Alena Pawlikec, z Nowého Casniku Josef Blažek a Štefan Pilát.

TÉMA

Lužičtí Srbové v prusko-rakouské válce 1866

Zuzana Bláhová-Sklenářová¹

Príspevek zazněl na mezinárodní konferenci *Prusko-rakouská válka 1866 v optice politických, vojenských, sociálních, hospodářských a kulturních dějin* (Hradec Králové 29. 6. – 1. 7. 2016) a v odlišném znění vyjde ve sborníku z konference.

„Dále jsem si myslil, jak jsem ležel: já mám příbuzné v Zubernici v Chočtu, Srbové z Horní a Dolní Lužice jsou vojáci, Poláci také, a jsou v obou vojskách, a proti těmto slovanským bratrům teď musím bojovat a musíme zabít jeden druhého kvůli německým záležitostem.“

(Jan Mikanja v bitvě u Hradce Králové, *Wojerski list*, SN č. 40 ze 6. října 1866)²

Válka roku 1866, jejíž 150. výročí si letos připomínáme, poutá pozornost a zájem z mnoha důvodů. Sledují se příčiny tkvící v minulosti a v hlubinách evropské politiky – vždyť výrok našeho císaře o „válce Němců s Němci“ odráží pravou podstatu této války: byl to boj o dominanci v Německém spolku. Fatální význam pro výsledek války měly nevhodné reformy rakouské armády po prohrané válce 1859 v kombinaci s tradičními mechanismy jejího fungování (ztělesněnými v uvažování určitých velitelů) a zejména její zastaralou taktikou.

Obecných i dílčích publikací o válce je dnes dostatek,³ zde je cílem přiblížit účast Lužických Srbů v tomto tažení. Nikoli komplexně – to bude vyžadovat dlouhodobý historický výzkum. Tento příspěvek má být výroční připomínkou, pilotní studií na základě vybraných pramenů a zároveň podnětem k dalšímu badatelskému zájmu.

Za „německou věc“ ve válce 1866 bojovali volky nevolky pod prapory obou stran příslušníci více neněmeckých národností. Byli to vedle Čechů Poláci a národy uherské části říše, účast „pruských“ Poláků zvětšil A. Jirásek mj. v povídce Host. Zcela se však zapomíná na Lužické Srby, kteří následkem politického vývoje v novověku bojovali stejně jako Poláci na obou stranách, na té „naší“ však nikoli ve vojsku rakouském, nýbrž saském.

¹ Děkuji kol. Radku Čermákoví za vyhledání a sdělení některých důležitých podkladů.

² Autorkou všech překladů do češtiny v článku je autorka článku.

³ Pro začátek lze doporučit monografii Pavel BĚLINA – Josef FUČÍK, *Válka 1866*, Havran – Paseka 2005. Pro kritické popisy a hodnocení průběhu bojových operací je stále ceněna publikace Karel KUDR, *Válka rakousko-pruská 1866 v Čechách a na Moravě*, Praha 1936. Pro hlubší zájemce je nezbytná produkce *Komitétu pro udržování památek z války roku 1866* – regionální monografie, časopis *Bellum 1866* aj.

Situace pruských a saských Lužických Srbů byla tehdy relativně odlišná.⁴ Společný jim byl agrární, venkovský a zčásti maloměstský charakter společnosti. (Industrializace, rozmach těžby a s ním spojený ústup srbského osídlení, jazyka a tradiční kultury budou teprve jedním z důsledků této války v rámci tzv. sjednocení Německa.) Saská Horní Lužice si však dlouho uchovala specifika ve veřejné správě a určitou samostatnost. Národní uvědomění Lužických Srbů sílilo ve třicátých letech 19. století nejvíce právě zde. V revolučním roce 1848 dokonce zámožnější srbští sedláci z okolí Budyšína požadovali v Sasku zavedení srbštiny jako úřední řeči. Poměry v Prusku, kam spadala většina historické Dolní Lužice, se naopak vyznačovaly větší chudobou a nižší obecnou vzdělaností. Pruské školství bylo výkonným germanizačním nástrojem a spolu s dalšími faktory včetně sociálního nátlaku a zesměšňování vedlo poměrně rychle k úpadku a odumírání lužickosrbské řeči.

S tím souvisí i spektrum zdrojů, z nichž vychází tato práce: jsou to lužickosrbské dobové noviny a v nich otiskované dopisy vojáků. Mírnější poměry v Sasku (mj. zákonem z r. 1835 zaručená možnost užívání srbštiny ve škole nebo tradiční náklonnost vládnoucí saské dynastie k Srbům jako věrným poddaným) umožnily, aby srbské noviny a knihy měly početnou čtenářskou obec – a aby třeba vojáci mohli domů psát lužickosrbsky. Vzorek představují tři tituly, které mají nejbližší k informativní žurnalistice. Největší přínos k problematice poskytuje hornolužický týdeník *Serbske nowiny*, k nimž drobné, nicméně zajímavé doplňky poskytl církevní čtrnáctideník *Katolski Posol*. Dolnolužickosrbsky tištěný týdeník *Bramborski serbski casnik* nebyl, jak dále uvidíme, obdobou *Serbských nowin*, nýbrž naopak jejich protikladem v nejhorším smyslu.

*Serbske nowiny*⁵ vycházely v Budyšíně a jejich čtenáři byli hornolužičtí Srbové z města a širšího okolí, většinou evangelíci. V roce 1866 byl redaktorem a vydavatelem **Jan Arnošt Smoler** (1816–1884),⁶ slavista, překladatel, spisovatel a básník. Po revoluci roku

⁴ Lenka BOBKOVÁ – Luděk BŘEZINA – Jan ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice* (Stručná historie států), Praha 2008, s. 214–215 a j., srov. Zdeněk BOHÁČ, *České země a Lužice*, Tišnov 1993, např. s. 108.

⁵ Dostupné on-line: <http://www.serbski-institut.de/mat/dnlarchiv/sn_1866_654.pdf> a <http://www.serbski-institut.de/mat/dnlarchiv/sn_1867_653.pdf>. Staženo 10. 6. 2016.

⁶ Antonín FRINTA, *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví*, Praha 1955, s. 87–90 a j. Vzhledem k letošnímu dvousetletému výročí Smolerova narození budíž tento článek věnován i jeho památce, a to netradičně jakožto novináře – jak uvidíme, bohatě toho zasluhuje.

1848 se stal saským občanem a dokonce učil korunního prince Alberta lužickosrbsky. Rok 1850 se pro něj stal zlomovým: přestěhoval se do Budyšína, byl tam jmenován učitelem lužické srbštiny na gymnasiu, oženil se a převzal od Handrije Zejlera redakci týdeníku, který tehdy nesl název *Tydzenska Nowina*; 1854 jej přejmenoval na *Serbske Nowiny* (dále SN). Roku 1851 si otevřel knihkupectví. Proslul opatrnou a konservativní politikou, což dokládá loajální tón jeho novin a některé projevy opatrnosti právě za války 1866. Věnoval se ovšem cele národním zájmům, přičemž jako jeden z mála podporoval spolupráci katolických a evangelických Lužických Srbů. Vedle SN redigoval a vydával několik dalších časopisů pro veřejnost širokou i odbornou. Prosazoval do lužické srbštiny latinku, to však šlo pomalu, protože lidové vrstvy byly z německých škol zvyklé na „německá písmena“; proto byly tehdy SN ještě tištěny frakturou a jen titul a některé pasáže latinkou.

Obsahem SN v roce 1866 byla obvyklá zpravodajská směs: na titulní straně hlavní zprávy, případně redakční úvodník, vedle nich tabulky cen komodit (obilí, vlny, oleje...) na trhu a na burze nebo jízdní rády vlaků mezi Drážďany a Zhořelcem. Následují zprávy z domova, jiných německých států a Rakouska, čerpané z několika hlavních novin, které Smoler pravidelně sledoval; z novin evropských velmocí, především francouzských, čtenáři dostávali informace o dění v Rusku, Itálii a vůbec v Evropě. Rubrika „Ze Serbow“ zpravidla obsahuje zprávy o požárech a neštěstích, o změnách míst učitelů a duchovních, za války o pohybech vojsk apod. Velmi podstatné je pravidelné zpravodajství o příjezdech raněných do lazaretů: Smoler zjišťoval, kdo z nich je Lužický Srb, a pak uveřejňoval jejich jména i s domovskými obcemi, aby o nich příbuzní měli zprávy. Ojedinele došlo k omylům a pak buď redakce zařazuje opravu, nebo se v inzertní rubrice objeví zpráva přímo od dotyčného vojáka, že je živ a zdrav. Zde najdeme i výtahy srbských jmen z úředních seznamů padlých a raněných. Rubrika společenských událostí a kuriozit tvoří zábavnou část obsahu spolu s pravidelnou satirickou rubrikou „Jak si Hans Depla a Mots Tunka brousí rozum a přitom škádlí lidi“ – i ta ale v době války nasazuje vážnější tón. Církevní zprávy přinášely seznam pokřtěných, oddaných a zemřelých v budyšínských farnostech (evangelických i katolických); v době cholery epidemie se obvykle několikařádkový odstavec rozrostl až téměř na celou stránku. V inzertním oddíle vycházely reklamy na zboží všeho druhu od rýže a holandského sušeného mléka po náboženské knihy a rakve, ztráty a nálezy, poděkování pohořelých za pomoc apod., a ovšem úřední vyhlášky a konečně výzvy ke sbírkám na podporu rodin padlých a invalidů.

Serbske Nowiny.

Za nawětki, tje maja so w udawarzi Serb. Nowin. při bohátych wrotach wotědác, plaći so wot rymka 9 np.

Zamolwity redaktor a udawar

J. E. Smoler.

Kóžde číslo plaći 6 np. Swórtlětna předplata pola udawarja 66 np. a na kral. saks. pósce 73 ml.

Woprijete: © Budyšijn. — Swětno podawki. — Ze Serbow: © Budyšijina. © Budyšijina. © Budyšijina. — Błacijina žitow a produktow w Budyšijnje. — Nawěstak.

Budyšijn, 22. júnija 1866.

Dženja tydženja my pišachmy, jo wšed hamaj wójnu šecimy a jo je jenož bješe jena kroczel scamiz a wójna na wšedch fónzach nemskeho fraja wudry. Tuta kroczel je šo tež wo prawdže tón hamaj džen štata, wšedtož pruski kral je 15. júnija Sakskej, Hannoveriskej a Šturbešeniskej wójnu wšedpowjedzil a šwojemu wójsku do tutyh krajoj šafrocizj dał. Saksiki kral a i nim jeho wójsko a ministraj š Weust a š Diabenborst šu šo najšferje do šafskich borow abo do Čzech šezabnyli, šo bychu šo i awštrijšim wójskom šjerocizili. Pruske wójsko je bješ tym wulki džel Saksikej wobšadzio a bechu pružy wojazy do Lubija a woflotnošje, tebo runja do Žitawy, do Budyšijina, do Lipšja a Draždjan wšedizabnyli a šerjeske w pošlenišim měsje pječa žyly 8. armekorps. Po dženšnišich powješčach je pruske wójsko Draždžany hač do něfotryh regimentow wopušćizilo a tež i Budyšijina šu hač do něfotryh muži wucizabnyli.

Titulni list Serbských Nowin z 23. června 1866

šferje čestnyl a jeho wójsko do Drašaušferje wšedizabnyli. — Šturbešenika je tež wot pruskeho wójska wobšadzena a tamnišeho šturwjetča šu pružy wojazy šafeli; wón pak je šo potom f šeršchemu šwojeho šyna knježenja wotryš.

Šo je Awštria Pruskej wójnu wšedpowjedzila, je drje možno a tež wo tym šo něf powjeda, jo je šo to wot Pruskeje štata.

Dženšnišje powješčje šu wšedizabnyli i pruski nowinow wiate, wšedtož žane drube my hač dotal doštali nješimy.

Swětno podawki.

Wšedšpominjenje redakcije. My dawamy dženja nowinki, šaj šu nam runje do wšedizabnyli. Njech šebi šeršy čitar i tutyh drobnoštom někajki žyšofej dobrocijnje wubžela.

„Norddeutsche Allgemeine Zeitung“, kotraj je w Berlinje šeršwört 20. júnija wšedizabnyli, pišče: Lüneburg (w Hannoveriskej), 18. júnija wječor. General Wanteuffel je šo i 2. batalionomaj pšichow do Hannovera pobal a š generalom Gallensteinom šjednocil. — Šeršy Wanteuffelowa wójska čestnyl w šeršchich marišach wo nim, f žela wšedizabnyli.

Katolski Posof (dále KP; vychází od roku 1863 s přestávkami dodnes) vydávala Společnost sv. Cyrila a Metoděje v Budyšíně, tj. na saském území. Redaktorem byl *Michal Hórnik* (1833–1895), odchovanec pražského Lužického semináře, v té době kaplan lužickosrbského kostela v Budyšíně; jinak se věnoval slovanské jazykovědě, historii, národopisu apod. Po Smolerově smrti byl podobně jako on ctěn a vážen ode všech Lužických Srbů. KP vycházel na rozdíl od SN jednou za čtrnáct dní, nemohl tedy a ani nechtěl aspirovat na aktuální informování; zpravodajská rubrika „Církevní novinky a zprávy“ ze světa a z Lužice je úzkým výtahem zaměřeným na záležitosti důležité z hlediska katolické církve a víry, geografický záběr je proto značně širší než u SN. Měl ostatně také jiný okruh zdrojů – církevní noviny. Je příznačné, že Hórnik začíná zprávami z Čech a Prahy: katolíci Lužičtí Srbové spadali pod zprávkou arcidiecézi. Úvodní články

se věnují katolickým institucím a reáliím, často jde o zajímavá kulturně historická pojednání, jindy mají spíše povahu kázání. Války se zprávy týkají pouze okrajově – zpravidla pokud jde o nařízení společných modliteb za mír či angažování katolických řeholních řádů a kongregací v péči o raněné a nemocné vojáky. Přehledy politické situace jsou ojedinelé a stručné. V některých aspektech (např. provoz lazaretu v Budyšíně) je KP lépe informován než SN nebo zajímavě doplňuje jejich zprávy a údaje v dopisech vojáků.

*Bramborski Serski Casnik*⁸ (tj. Braniborské lužickosrbské noviny; dále BSC) vznikl v revolučním roce 1848, nikoli však v srbském prostředí. Iniciátorem byl německý velkostatkář ve Wjerbně v dolnolužických Blatech, zemský rada von Schönefeldt. Podle všeho jej k tomu nevedla náklonnost k Lužickým Srbům a jejich řeči, nýbrž prostě snaha zabránit šíření revolučních myšlenek v lidových vrstvách a formovat jejich veřejné mínění ve smyslu politického konservatismu, věrnosti králi a Prusku. Bylo to v zájmu jak mocné vrstvy venkovské velkostatkářské šlechty (junkerů), tak vesnických farářů, kteří se také stali zpravodaji a prvními redaktory. Noviny brzy získaly podporu ministerstva vnitra. Je ovšem pravda, že měly často nouzi o odběratele. V roce 1866 byl redaktorem učitel *Kito Šwjela* (1836–1922). Orientaci novin neměnil –

⁷ <http://www.serbski-institut.de/mat/dnlarchiv/kp_1866_708.pdf>. Staženo 10. 6. 2016.

⁸ O vývoji novin viz élanek *W duchu kralowžernosci a politiskego konserwatizma – Bramborski Serbski Casnik (1848–1918)*. Dostupné on-line: <<https://www.nowy-casnik.de/index.php/de/component/content/article?id=48>>, <<https://www.nowy-casnik.de/index.php/de/component/content/article?id=58>>. Staženo 10. 6. 2016. Náhledy obsahu: <<http://www.dolnoserbski.de/korpus/pytanje?wuraz=wojn.&wurz=10>>. Staženo 18. 6. 2016.

byl také konservativce, podporoval politiku pruského krále, kancléře Bismarcka a junkerů. Má přitom z pozdější doby velké zásluhy o lužickosrbský jazyk a národní uvědomění, absolutní loajalita pro něj ale byla nepřekročitelnou hranicí. Závisel ovšem na vrchnostech a úřadech a kritiku by si nebyl mohl dovolit, ani kdyby byl chtěl – ale chtít ho zjevně ani nenapadlo. Tón a styl textů, které se týkají války, je pro nás až zarážející: na jedné straně plno pobožných frází, nabádání ke křesťanským ctnostem, projevů devótnosti vůči králi, Bismarckovi a Prusku, na druhé straně hrubých urážek, posměšků, lží a pomluv na adresu Rakouska a všeho rakouského. Jednoduchý lidový jazyk se spoustou hovorových germanismů posiluje dojem primitivnosti této nenávislné propagandy. Zpravodajská hodnota je výrazně nižší než u SN, obsah je nepřehledný a zprávy vycházejí jen z pruských novin. Válečný dopis se objeví výjimečně a prakticky nic nesděluje. Lze se jen zamýšlet nad tím, jak BSC ovlivnil smýšlení srbských vojáků z Dolní Lužice – pokud její ovšem vůbec četli.

Zpravodajství o politickém vývoji a válečném dění

SN podrobně mapují válečné přípravy od 16. 4., a to v Sasku, Prusku i Rakousku. Převládajícím tónem je obava z války a snaha držet se sebemenší naděje na mír. Formulace zpráv jsou nezaujaté, redaktorův postoj se projevuje jen v úvodnicích, a to ještě opatrně. Po dobu války měl Smoler informační zdroje omezené a vícekrát dává čtenářům na srozuměnou, že si nic nevymýšlí a všechny jeho zprávy jsou spolehlivé, anebo naopak že jich neměl dost z objektivních příčin. Tak v č. 25 z 23. 6. (s. 192) píše: „Dnešní zprávy jsou všechny převzaty z pruských novin, protože žádné jiné jsme až dosud nedostali. – Světové události. Upozornění redakce. Dnes podáváme novinky, jak nám právě přišly do rukou. Necht' si každý čtenář z těchto drobností laskavě vyrobí nějaký celek.“ A v SN 31 ze 4. 8. (s. 237) v obhajobě svého zpravodajství uvádí: „My jsme zkoumali zprávy jak pruské, tak rakouské, a z toho zkoumání jsme potom vyzískali pravdu.“

SN č. 19 z 12. 5. 1866 (s. 146–148) uvádějí (po vylíčení Bismarckova nátlaku na Sasko, připomínajícího exemplum o vlku, který obvinil beránka pijícího po proudu, že mu kalí vodu, aby jej mohl sežrat):

„P r u s y. Když se nyní podíváme na Prusko, nemůžeme skoro věřit jinak, než že válka začne v nejbližších dnech, protože téměř celé pruské vojsko je povoláno do zbraně; nejen zálohy, ale i zeměbrana (Landwehr) musely opustit domovy a hospodářství a zařadit se do vojska, takže většinou ze všech pruských vsí odešli muži až do 40 let k vojsku. Až dosud jsou mobilisovány, to znamená v plné pohotovosti, druhý (pomořanský), třetí (braniborský), čtvrtý (prusko-saský), pátý (poznánský) a šestý (slezský) armádní sbor [v orig. armeekorps] a všechny gardové pluky [v orig. regimenty]. Pruští horno- a dolnolužičtí Srbové jsou většinou v pátém armádním sboru nebo v gardových plucích a už se proto, nalikoli ještě patří do vojska, také k vojsku vydali, tak že je nyní v srbské Lužici dosti smutku. (Saští Srbové jsou většinou u pluku korunního prince a v jízdnicích plucích, a také již, kdo jsou ještě vojáky nebo záložníky, musili opustit rodiny a odejít k vojsku.)“

Charakteristiku saského vojska zařadil redaktor mezi zprávy z domova:

„Tudíž byli 5. května povoláni do zbraně saští vojáci 5. a 6. roku služby a v pondělí zálohy, tak že nyní celé saské vojsko, asi 30.000 mužů, stojí ve zbraní, a máme je nyní ubytovány ve městech, později však budou rozděleni po vsích.“

Pohyby vojáků přes Lužici sledoval redaktor Smoler pozorně jak na počátku války, tak na konci, přičemž využíval svých širokých kontaktů:

„B u d y š í n, 10. května. (...) Včera procházelo našimi městy mnoho pruských zeměbranců z vojereckého okresu, aby ze zdejší-

ho nádraží odjeli do Zhořelce a odtamtud potom dál do Hlohova, a dnes ráno se jich na našem nádraží shromáždilo opět několik set a odjeli okolo osmé do Zhořelce. Mezi těmi zeměbranci byli i někteří pruští učitelé a mezi nimi též redaktorův svagr, který také musil opustit svou školu, přestože je již 38 let stár. – Z toho všeho je vidět, že to není žádný žert, ale že pruský král začne násilně, jestli mu ostatní knížata neučiní po vůli [tj. nedostane Šlesvicko a Holštýnsko – pozn. ZBS].“

Lužici se sice nakonec vyhnuly přímé bojové operace, ale ubytování a živění vojska bylo pro zázemí dosti náročné. Poslední den před pruskou okupací Saska (15. 6.) píše Smoler: „Podle zpráv slezských novin bylo v minulých dnech v pruské Horní Lužici od Ortgradu až ke Zhořelci asi 150 000 mužů pruského vojska. (To je velmi pravděpodobné, protože nám říkali, že tam má zahradník⁹ na byt 20 mužů, sedlák 60 a panský dvůr asi 200 a někdy také ještě koně. Faráři a učitelé v tom nemají žádné úlevy a farář v Delním Wujězdě prý měl stále na byt 16–20 mužů a koní. Až do minulé soboty musili hospodáři, kteří ubytovávali vojsko, obstarat lidi i zvířata bytem i stravou, od uvedeného dne poskytuje stravu stát. – V Budyšíně a okolí kupovali v těchto dnech dodavatelé mnoho slámy pro pruské vojsko, z pruských vsí samotných jezdili do Budyšina pilně pro pivo a pálenku, a všechny okolní saské pivovary prodaly mnoho piva do Pruska.)“ (SN 24 ze 16. 6., s. 186).

Od dalšího čísla pak SN informovaly o administrativních a organizačních opatřeních a nařízeních okupační správy. (Železnice je vyhrazena pro armádu a civilní potřeby musí zajišťovat pošta, proto se zpožďují i noviny a tedy zprávy pro redakci. V Budyšíně se 21. 6. u pruského vojska rozšířila fáma, že na město zaútočí saské nebo dokonce rakouské vojsko; Prusové uzavřeli město, vyhodili do povětří most a omezovali pohyb lidí; č. 26 z 30. 6., s. 198–201). Když došlo k bojům, SN sledovaly nejen osudy Lužických Srbů, ale i vojáků, kteří leželi předtím v Budyšíně a s nimiž se místní často spřátelili (tamtéž, s. 197). Samozřejmostí byly zprávy o pobytu a aktivitách saského krále a jeho rodiny v exilu¹⁰ – většinou šlo o návštěvy raněných a nemocných, jimž se věnovaly hlavně ženy z královského domu, sám král také konal přehlídky. První zprávy o rozhodné bitvě u Hradce Králové přinesly SN hned v č. 27 ze 7. 7. (s. 205) v rubrice Nejnovější:

„B e r l í n. Ve včerejší bitvě u Sadové pruské vojsko získalo asi 18–20 000 zajatých a ukořistilo tři prapory. V bitvě bylo celé rakouské vojsko a generál Benedek, který zahájil bitvu, sám velel. Pustil se ráno v 8 hodin do první armády, které velel pruský princ Bedřich Karel, a to se musilo hodně namáhat, aby se ubránilo. Druhé armádě pod velením pruského korunního prince, značně vzdálené, se podařilo včas přijít první armádě na pomoc. Udeřila na rakouské levé křídlo a tím dala počínek k vítězství, které bylo dovršeno úplným útekem rakouského vojska, které ustupovalo k Pardubicům. (...) Kolik je na obou stranách mrtvých, nedá se ještě odhadnout. – Když bylo kolem 2 hodin odpoledne útokem dobyto postavení za řekou Bystřicí, začalo rakouské vojsko ustupovat a pruský král s jezdeckem za ním sám hnal.“

Dále již je těžiště redaktorovy práce ve sledování transportů raněných a zajatých. V témže čísle popisuje, jak do Budyšina přijel první vlak se zajatci. „Bylo to asi 500 italských a 103 saských vojáků, také 30 italských důstojníků a 1 saský. Byli všichni zajati po bitvě u Jičina (v Čechách) a povídá se, že Italové, kteří byli v rakouském vojsku, se všemi způsoby snažili přeběhnout k Prusům, nebo se od nich dát zajmout. Uvedení saští vojáci byli většinou z brigády korunního prince Alberta, někteří z nich byli od Budyšina, třeba seržant Kral je ze Židowa, jistý Mitaš odtamtud a Schmidt z Malešec. Ten ještě přinesl boty svého bratra, který

⁹ Tj. majitel domu (chalupy) se zahradou, ale bez polí.

¹⁰ Král Jan pobýval v Čechách (blízko svých vojáků, ačkoli sám nebojoval) a pak ve Vídni, královská rodina v Řezně (královna byla princeznou bavorskou).

u Jičina padl vedle něho. (...) Ve středu odpoledne zase přijel jeden vlak, ve kterém bylo 66 nezraněných a asi 20 raněných saských vojáků a přes 400 rakouských. Saští byli většinou z brigády korunního prince a Prusové je vzali zčásti z lazaretu, zčásti z bojiště. Mezi nimi bylo také několik Srbů, také jistý Wünsch a Luhu (nebo z Lahowa). Říkali, že od jejich regimentu je 7 důstojníků mrtvých a 10 raněných.“

Budyšínský lazaret byl zřízen již 9. 7. v tamním luteránském semináři. SN 28 ze 14. 7. (s. 215–216) uvádějí jmený seznam Lužických Srbů (7 z 21 mužů). Budyšínem prošlo v posledních dnech na 20 tisíc vojáků, z toho na 10 tisíc raněných. „*Jak zajatci, tak ranění tu dostávají v plné míře jídlo a pití a všelijaké občerstvení. A aby v té věci byl dobrý pořádek, byl pod vedením řádu johanitů¹¹ založen spolek, jehož členové nosí na levé ruce bílou pásku s červeným křížem.*“ Tyto údaje upřesňuje M. Hórník ve 14. čísle KP z 21. 7. (s. 112): u 116 raněných přivezených z polních lazaretů od Jičina a Hradce Králové udává přesné počty, kolik jich je z jakých vojsk, národů (nejvíce slovanských) a vyznání. Pečuje o ně světská větev johanitů (maltézských rytířů) – p. v. Krieger a jeho lékaři, dále dvě diakonisky¹² a 18 civilních ošetřovatelů. „*Leckterý raněný se podivil, když od některých srbských ošetřovatelek poprvé zaslechl srbské slovo, jemu bezmála srozumitelné. Teď je všem zdejším nemocným Slovanům jasné, že v Lužici žije také malá část slovanského národa, jehož jazyk je proto tak výborný, že se jím můžeme porozumět s tak vzdálenými hosty.*“ Shodně líčí situaci Smoler (viz výše): asi 1 500 zajatců přišlo do Budyšína pěšky, zčásti to byli „*Srbové z Banátu a Bačky v Uhrách. (...) tak se tam redaktor šel také podívat a dal se s nimi do řeči a musil tam s nimi dlouho mluvit, protože byl po 8 dnech první člověk, se kterým se mohli dobře smluvit (...) Velice se divili tomu, že je tady také národ, který se jmenuje srbský, a všichni se radovali, že k nim přišel někdo, kdo zná jejich řeč.*“

Souběžně se začaly objevovat oblíbené historiky z bojiště, většinou víceméně sentimentální – v SN hlavně týkající se Lužických Srbů, v KP s důrazem na křesťanské milosrdenství, v BSC na pruské hrdinství (tam se také pravidelně vyskytují pichlavé anekdoty). V SN č. 27 ze 7. 7. (s. 208) najdeme historiku o mladém Lužickém Srbovi z gardové jízdy, že se údajně sám jediný bránil třem Prusům a že jej pak zajali, ale s velkým obdivem, a pruský důstojník jej pochválil a dal mu tolar na památku. V následujícím čísle (s. 213) vyšla tato zpráva:

„*Z B u d y š í n a. Tady se povídá, že prušští vojáci, když jim padl do rukou adjutant korunního prince Alberta, pan z Berlepschů, zajali přitom i korunního prince. Když byl v největším nebezpečí, zahlédl to jeden jízdní voják srbské národnosti z bukecké farnosti a se slovy „Hoši, pojďte na pomoc!“ se vrhl s kamarády na Prusy a korunního prince vysekal. (Jestli o tom někdo ví něco podrobnějšího, ať nám to poskytnete na vědomí.)“¹³ V č. 29 z 21. 7. 1866 je zpráva, že do budyšínského lazaretu přivezli tři Lužické Srby – mj. Korlu Pjecha z Čěžkec („*V jičínské bitvě mu ustřelili ruku, že mu jen tak visela. Ale on vzal odvážně otěže (zuggle) do pravé ruky a jel tam, kde lékaři obvazovali raněné. Má se teď co do zdraví docela dobře.*“) Za zmínku stojí další zajímavá fáma rozšířená poté, co byl odvolán polní zbrojmistr Benedek a na jeho místo jmenován arcivévoda Albrecht. „*Ze jména tohoto arcivévody jistě vznikla pověst, že nejvyšším velitelem rakouského vojska byl jmenován saský korunní princ Albert.*“ (tamtéž, s. 222).*

¹¹ Šlo o evangelickou, luteránskou větev řádu, organizačně samostatnou. Prušští johanité pak také z velké části financovali zřízení pomníčku padlým na našem území (jde o typické jehlanovitě kameny s nápisy). Souběžně se však etabloval i mezinárodní Červený kříž jako světská ošetřovatelská iniciativa.

¹² Evangelické (luteránské) „milosrdné sestry“; základní informace viz <<https://de.wikipedia.org/wiki/Diakonisse>>.

¹³ Srov. níže dopis Petra Manje z tělesné brigády korunního prince Alberta – tam se o ničem takovém nevědělo.

SN 30 z 28. 7. (s. 232–233) přináší seznam padlých a raněných vojáků ze srbských vsí pruské Horní Lužice. O číslo později následuje oficiální seznam padlých, raněných a nezvěstných Lužických Srbů ze saského vojska (cca 120 mužů). Pohyby saského královského sboru sleduje redaktor z nezbytí i neobvyklými způsoby – díky svým stykům a jazykovým znalostem čerpá údaje např. ze slovenských novin vycházejících v Pešti, z nichž zjistil, že saský sbor (20 tis. mužů, ztráty naštěstí nebyly velké) táhl s Rakušany přes Myjavu (SN 2 z 11. 8., s. 249). Po několik týdnů pak byla hlavním tématem cholerová epidemie, která postihla Budyšín a nejvíce jeho srbské předměsti Židow.

Válečné události odráží, jak je uvedeno výše, také oznamovací a inzertní rubrika. V SN 29 z 21. 7. na s. 228 najdeme reklamu na vojenskou modlitební knížku: „*Lužickosrbský luterský knižní spolek. V nejbližších dnech, dá-li Bůh, vyjde „Ochrana Boží. Vojenská modlitby. Sestavil H. Imiš, farář v Hodžiji.*““ Následuje informace, kde a za kolik je bude možno koupit, a názvy oddílů. Jiného druhu je tehdy běžné poděkování za prokázané milosrdenství: „*Veřejný dík. Srdce nás puďí, abychom vyslovili náš nejsrdečnější a nejnáležitější dík všem těm, kteří nám po našem návratu z Čech do Saska prokázali lásku a přívětivost, zvláště pak těm mužům a ženám, kteří na budyšínském nádraží pracují tak věrně v křesťanské lásce, dále pak také všem ctěným průvodcům, lékařům, ošetřovatelům a ošetřovatelkám válečného lazaretu v budyšínském stavovském semináři, a konečně ještě panu faráři Imišovi z Hodžije za obdarování krásnými srbskými knížkami. August Steglich a Jan Kral jinak Pjeza,¹⁴ královští saští vojáci.*“

Pro porovnání a pro ilustraci obsahu BSC uvádíme pouze překlad jedné z charakteristických propagandistických pasáží (BSC č. 25 z 21. 6.):

„*Milý srbský lide! Na pruských mezích se shromažďují nepřátelé našeho království. 300 tisíc mužů, ozbrojených a rozružených na nás Braniboráky, si brousí meče a chlubí se už, jak nás pobijí a pomordují, jak chtějí naše vojáky rozcupovat! Naše Prusko chtějí hromadně napadnout a oloupit nás. Berlín, město našeho krále, chtějí spálit ohněm. Tak nám vyhrožují! A náš král, co ten? Ten dlouhý čas přihlížel a naslouchal, co ti císařští podnikají. Nakonec však viděl, že už nemůže jen přihlížet. Proto svolal celé svoje vojsko a řekl: Já začínat nebudu, ale bránit se budu tak pevně, jak jen mohu. My Srbové máme jedno přísloví, na ně jsem si mnohokrát vzpomněl. Když se někdo nemůže k něčemu odhodlat, říká se: „Vypravuje se jako chudý král do boje!“ Tak to s naším králem, chvála Bohu, není! – to teď vidíme každý den na vlastní oči. Na našich silnicích, po všech vsích a městech táhnou a spěchají naši vojáci, jadrní, houževnatí, ramenatí, statní! Mají dobrý pořádek a jejich zbraň je ostrá a připravená. Bude-li Bůh s námi, povede se těm „císařákům“ jako Filištinským, když se dali na útěk před Davidem. Náš král však má ještě jiné protivníky, a to doma mezi vlastními lidmi, to jsou ti lidé, kterým se král a jeho ministři nemohou ničím zavděčit. Proto se s ním hádají a vadí se s jeho prvními služebníky už dlouhá léta. Co vědí a mohou, v tom mu brání. Mně se zdá, že by si nejraději hráli na krále sami! Tyto protivníky už poslal domů, protože nebylo možno, aby se s takovými demokraty – to je to pravé jméno, které však oni neradi slyší – dále jednalo. (...)“*

Budou další výročí...

...a bylo by pěkné, kdyby se vzpomínkových akcí účastnili také zástupci Lužických Srbů. Kluby vojenské historie sice v Lužici ne-

¹⁴ Dvoji příjmení (po otci a po gruntu) byla v Lužici běžná až do 1. poloviny 19. stol. (Z. BOHÁČ: *České země...*, s. 195–202), misty přežívala i déle, jak se ukazuje v seznamech raněných, které uveřejňovaly SN. Z nich je také vidět, jak německá forma příjmení v armádních dokumentech často komplikovala identifikaci vojáků v lužickosrbském prostředí. (Tamtéž k přechodu na německá příjmení včetně přejmenování Lužických Srbů v pruské armádě.)

mají tradici jako v Čechách, ale to není jediná možnost. Mohla by přijet delegace Domowiny a účastnit se pietních aktů, mohli by přijet zástupci farností či potomci vojáků na zádušní mši, mohli by přijet a vystoupit některý z folklorních souborů. Zazní někdy *Panjeny pola Sadowej* na Chlumu?

Serbja, dopominaće so hišće?

Bě někotry z wašich pra...džedow we wójnje 1866 wojowa! Maće wy druhu swójbnu dopomnjenku na wone podawki? Abo móžeće za Wěstnik swójsku refleksiju napisac? Chcemy waše teksty rady wotčišće!

Milí čeští čtenáři,

máte nějakou rodinnou vzpomínku na válku 1866, která není obecně známá a chtěli byste se o ni podělit? Nebo víte sami něco o účasti Lužických Srbů v této válce, co nám uniklo? Napište nám! Nejzajímavější příspěvky otiskneme.

KNIHY

Dietrich Scholze: Jurij Bržan. Leben und Werk. Bautzen, Domowina-Verlag 2016, 296 stran.

Deset let po smrti Jurije Bržana vychází na lužickosrbské straně první monografie věnující se jak jeho životu, tak i tvorbě. O Bržanovi se často mluví jako o největším, nejdůležitějším či nejvlivnějším lužickosrbském spisovateli druhé poloviny 20. století. Udivuje proto, že podobná monografie nevznikla mnohem dříve. Tato skutečnost, jakož i velký zájem lužickosrbských médií, vzbuzují vysoká očekávání.

Kniha je rozdělena do pěti větších kapitol, v nichž se autor Dietrich Šolta/Scholze, dlouholetý ředitel Lužickosrbského

ústavu v Budyšině, chronologicky věnuje Bržanovu životu a zároveň dílům, která v té které životní etapě napsal. Kapitoly *Mladý Bržan, Literární počátky, Úspěšný autor v čtenářské zemi NDR, Psaní v tržním hospodářství a Poslední roky života* uzavírá krátké resumé. Jednotlivé kapitoly jsou dále rozděleny do menších úseků, které se věnují buď převážně konkrétním dílům, nebo Bržanovu soukromému a veřejnému životu. Téměř důsledně chronologické řazení děl a událostí je velkou výhodou a kniha je díky tomu přehledná. Stejně tak orientaci napomáhá krátká tabulka s daty důležitých událostí v závěru knihy a podrobný rejstřík osob, které Scholze v textu zmiňuje.

Knihu vydalo nakladatelství Domowina německy, a tak vyvstává, respektive je již zodpovězena otázka, komu je určena. Cílovou skupinou je německojazyčné publikum a lužickosrbská veřejnost se spokojí s německým vydáním, podobně jako tomu bylo nedávno s *Lužickosrbským kulturním lexikonem*. Zpravidla se při obhajobě těchto rozhodnutí uvádí, že bylo snahou zpřístupnit vydání co nejširšímu publiku a pro lužickosrbské čtenáře není problém přečíst si vydání německé. Zapomíná se při tom nejen na zájemce z Česka, Polska a dalších slovanských zemí, kteří zpravidla raději sáhnou po lužickosrbském vydání, je-li k máni, ale především na

to, že v případě menšinového jazyka je důležité nabízet co nejvíce produkce právě v menšinovém jazyce a zajišťovat tak stálý a intenzivní kontakt s ním. Souvisí to s upevňováním znalostí spisovného jazyka, i s prestiží, kterou každé jednojazyčné německé vydání podkopává. Zajímavé je, že Scholze se v knize věnuje Bržanově dvojjazyčné literární produkci a uvádí důvody, které pro Bržana při rozhodování hrály roli. Jedním z nich byl důvod ekonomický a ten se pravděpodobně částečně odrazil i při přípravě této monografie.

Zatímco prestiž lužické srbštiny za těchto okolností opět trpí, usiluje Scholze, aby prestiž Jurije Bržana co nejvíce posílil, a to nejrůznějšími prostředky. Začátek knihy připomíná čtení ze života svatých, neboť se v něm dovíme, že Bržan již v pěti letech uměl číst (s. 16) a že si jeho okolí vícekrát povšimlo jeho inteligence (s. 17, 20). Na mimojazykové úrovni se Scholze snaží poukázat na důležitost Bržana pomocí fotografií spisovatele se známými německými osobnostmi, většinou bez jakéhokoliv kontextu. A čtenáře napadá jízlivá otázka, jestli se také v biografii Güntera Grasse či Anny Seghersové objeví fotografie s Bržanem. Jakou výpovědní hodnotu má skutečnost, že se Bržan pohyboval ve společnosti známých tváří? Je to samo o sobě důkazem jeho významu jako spisovatele? Nebo snad jako funkcionáře?

Scholze Bržanův význam konstruuje na základě vnějších znaků – první lužickosrbský spisovatel, který se svou profesí živil, nejpřekládanější lužickosrbský spisovatel, autor, jemuž vycházely knihy v největších nákladech, nejpłodnější lužickosrbský romanopisec – to vše je otázkou kvantity. Navíc Bržanovi připočítává i prvenství autora, jenž psal dvojjazyčně (s. 114), čímž opomíjí autory jako Jurij Chěžka či Mina Witkojc. K odůvodnění, proč by měl být Bržan považován za důležitého spisovatele z hlediska kvality své tvorby, formy či obsahu, s ohledem na významné místo v kontextu lužickosrbské literatury či vliv na další spisovatele, se Scholze nedopracovává. To poslední možná souvisí s tím, že – jak Scholze uvedl v rozhovoru pro *Serbske Nowiny*¹⁵ – autor nikde v lužickosrbském prostředí nespatřuje ani Bržanovy literární předchůdce, ani pokračovatele. Bržanova tvorba je tak osamoceným ostrovem v moři či – chceme-li se metafory ostrova v souvislosti s lužickosrbskou literaturou vyvarovat a zvolit lapidárnější přírůbek – stojí opuštěna jak hruška v poli.

Interpretace Bržanových děl je vůbec slabinou knihy pojaté spíše literárněhistoricky. Scholze představuje jednotlivá díla víceméně chronologicky jedno za druhým, aniž by se je pokoušel provázat, ukázat čtenáři, co mají společného, čím se liší a jak na základě těchto faktů můžeme pozorovat Bržanův vývoj. Ke každé knize je podán stručný obsah, do hlubšího rozboru než obsahového se však nepouští, a když ano, jsou to často citace buď jiných literárních vědců či kritiků, nebo – a to je nejhorší, co se této knize mohlo stát – sebeinterpretace Bržana samotného.

Jurij Bržan o své tvorbě, o sobě a o svém postavení ve společnosti rád mluvil a Scholze Bržanův pohled přebírá, aniž by se k němu jakkoliv kriticky vyjadřoval. Kvůli hojným citátům vypadá kniha místy spíše jako výtah z Bržanových autobiografií než jako několik let připravovaná vědecká publikace. Scholze zmiňuje třeba humanismus (s. 208) Bržanovy tvorby, to je ovšem zase citace samotného Bržana. Autor se dotýká některých témat Bržanovy tvorby, jako například Bržanova vnímání práva a spravedlnosti nebo tisíciletého boje a soužití Lužických Srbů s Němci, tedy témat, jež prolínají vesměs celou jeho tvorbou, ale čtenář má dojem, že je Scholze zmiňuje jen náhodou, jako by si toho nebyl vědom. A jakékoliv jiné analýzy, které se v souvislosti s Bržanem nabízejí, namátkou třeba role žen v jeho tvorbě, se ani nenaznačí. Dovíme

¹⁵ „Wo jednorych ludzoch na wsy a dželačerjach“. *Serbske Nowiny* č. 111, 10. 6. 2016, Předznanek, s. 2.

se nepodstatné věci, jako že se Bržzan ženil v úterý a že z honoráře za *Černý mlyn* musel odvést čtrnáctiprocentní daň. Čím však bylo Bržzanovo psaní specifické, zůstává neosvětleno.

Nejen interpretace děl, nýbrž i interpretace Bržzanova života v této práci pokulhává. Z četných citací je slyšet povzdech nad nedostatečným uznáním. Když si Bržzan posteskuje, že zájem o Lužické Srby po roce 1989 ztlačil, zní to, jako kdyby litoval poklesu zájmu o vlastní osobu (s. 215). Scholze se to snaží napravit nejen popisem všemožných ocenění, která se Bržzanovi dostala od známých osobností, včetně třeba jmenovitého výčtu politiků s jejich funkcemi a stranickou příslušností, již se zúčastnili Bržzanova pohřbu, nýbrž v knize také nepřímo apeluje na to, aby Bržzanovi bylo uděleno čestné občanství Budyšína (s. 217, 220). A snahy o uznání nezůstávají jen na papíře, jak informovaly opět *Serbske Nowiny*.¹⁶

Autor se pokouší i o Bržzanovu politickou rehabilitaci, však byl spisovatel také podstatnou část svého literárního života spojen s aparátem nedemokratického režimu. Můžeme se tak dočíst o Bržzanově kritice komunistického režimu na konci roku 1989 a o tom, jak na začátku roku 1990 vrátil stranickou knížku. V souvislosti s NDR je nutné připomenout Bržzanovu socialisticko-realistickou báseň *Kak wótcinu namakach* (*Jak jsem našel svou vlast*) z roku 1950, v níž se spisovatel hrdě přihlásil k NDR jako své vlasti, a tím se ještě krátce vracím k chybějícím interpretacím. Bržzan měl později v roce 1964 na základě neshod s představiteli NDR, které se týkaly školského zákona, napsat báseň *Wie ich mein Vaterland verlor* (*Jak jsem ztratil svou vlast*), která byla otištěna až na začátku devadesátých let. V ní se měl vlasti zříct, ač tak udělal jen pro sebe, do šuplíku. Zajímavé je, že ještě v osmdesátých letech měl Bržzan NDR jako svou vlast bránit na Západě. Na dotaz západoněmecké školačky, proč zůstává v NDR, měl odpovědět, že suma jeho zkušeností dělá z východního Německa vlast, kterou nikdy nemůže ztratit (s. 204). Jak to, že si tohoto rozporu Scholze nepovšimne? Proč se mu nevěnuje? Jak máme rozumět tomu, že v padesátých letech Bržzan svou vlast našel, v šedesátých ztratil, v osmdesátých pořád ještě měl a v devadesátých ukázal světu, že ji již více než dvacet let nemá?

Na tomto příkladu, který je jedním z mnoha, je vidět, jak pevně se Scholze drží Bržzanových vlastních interpretací, aniž by je – když už je ve své knize využívá – kriticky vyhodnotil. Od literárního vědce, který byl čtvrt století spojen s lužickosrbskou vědeckou institucí, čtenář očekává mnohem víc. Scholzeho kniha dobře poslouží jako přehledné faktografické dílo populárně-vědeckého charakteru. Na odbornou analýzu Bržzanovy tvorby jakož i na kritické zhodnocení Bržzanova veřejného života v NDR si musíme ještě počkat. Na téměř 300 stranách nás Scholze totiž ujišťuje pouze v tom, že Bržzan byl největším lužickosrbským spisovatelem 20. století; nedozvíme se však, z jakého důvodu než množstevního jím má být. A ve vzduchu visí otázka, k čemu čtenář či lužickosrbská společnost kategorii největšího spisovatele vůbec potřebuje.

Stanislav Tomčík

OČIMA Jana Duška

Výlet Ústavu pro jazyk český do Horní Lužice

V pátek 10. června se současná a bývalí pracovníci Ústavu pro jazyk český a jejich rodinní příslušníci vypravili na výlet do Lužice. Program sestavili a provázeli jím členové Společnosti přátel Lužice – předseda Lukáš Novosad a místopředsedkyně Eliška Papcunová.

Pracovníci Ústavu pro jazyk český AV ČR na návštěvě v Lužickosrbském ústavu v Budyšíně, foto E. Papcunová

Naše cesta autobusem z Prahy směřovala do míst, která jsou spojená se slovanským jazykem lužickou srbštinou a původně byla součástí zemí Koruny české, tedy do Horní Lužice, tam, kde se dodnes na německém území při běžném styku hovoří slovanským jazykem a kde najdeme dvojjazyčné nápisy. Cestou jsme se dozvěděli mnoho o Lužici, jejích obyvatelích, jejích kultuře, jazyce a situacích, kdy používají němčinu a lužickou srbštinu. Zároveň si někteří z nás mohli připomenout své znalosti o lužické srbštině ze studia bohemistiky v rámci předmětu slavistika – jaké proběhly hláskové změny, kde se nachází přízvuk, jaké slovesné časy má tento jazyk, jaká byla první tištěná lužickosrbská kniha.

První den jsme strávili v Budyšíně. Nejprve jsme se vypravili do Lužickosrbského domu, kde nás přijal předseda Domowiny Dawid Statnik, nejvyšší politický představitel Lužických Srbů. Mluvil na nás lužickosrbsky, měli jsme tak první možnost si v praxi ověřit, jak tomuto jazyku porozumíme. Ti z nás, kteří se zabývají starou češtinou, zaplesali, když uslyšeli v mluveném jazyce tvary, které v češtině zanikly, např. duál.

Dál jsme pokračovali do Lužickosrbského ústavu, na jehož zahradě nás přivítali dva jeho čeští pracovníci – doc. Petr Kaleta a dr. Richard Bígl. Naše cesta vedla také do Smolerova knihkupectví, které prodává lužickosrbské knihy, dětskou literaturou počínaje a beletrií konče, ale i odborné publikace, které jsou většinou psány německy, a knihy v němčině i v jiných jazycích, většinou překlady z lužické srbštiny. Poté nás čekal oběd v lužickosrbské restauraci Wjelbik, kde nás majitelka v hornolužickém katolickém kroji přivítala chlebem a solí. Dostali jsme typické tříchodové svatební menu (knedličková polévka s vaječnou sedlinou, hovězí maso v křenové omáčce s brambory a tvarohový zákusek). Lingvisty mohly zaujmout nejen dvojjazyčné nápisy před vstupem do restaurace, ale zvláště lužickosrbsko-německý slovníček na ubrousku, který obsahoval 15 frází. Z něho se návštěvníci mohli např. naučit, jak se řekne *Lužice*, *Budyšín*, *dobrý den*, *chléb* a *sůl*, *prosím*, *děkuji* nebo *na shledanou*.

Po obědě jsme se vydali k šikmé Bohaté věži. Odtud jsme směřovali na Hlavní náměstí (Hauptmarkt) k radnici a dále do prodejny a muzea budyšínské hořčice. Kolem katedrály sv. Petra jsme pokračovali k pozůstatkům kostela sv. Mikuláše se hřbitovem, kde jsou pohřbeni významní Lužičtí Srbové, např. národní buditel Michal Hórnik, nad jehož náhrobek nikdo nesmí mít větší. Procházeli jsme také kolem nové vodárny ke hradu, kde se právě připravovala letní divadelní scéna, a došli jsme ke staré vodárně a kostelu sv. Mi-

¹⁶ Trajne připóznače nadeńć. *Serbske Nowiny*, č. 116, 17. 6. 2016, s. 1.

chala. Odtud naše kroky mířily k mostu Míru, odkud byl nádherný pohled na město a jeho památky.

Druhý den nás čekala mariánská poutní místa a obce, kde se v běžném styku hovoří lužickosrbšsky. V obcích je také velké množství křížů s nápisy v lužické srbštině.

Nejprve jsme jeli do Wotrova, kde se nachází slovanské hradiště. Lesní pěšinou jsme obešli louku, kde se hradiště rozkládalo. Návštěvník, kdyby nebyl obeznámen od průvodce či z informační cedule, by ho nepoznal, protože po něm zbyl pouze okrouhlý val. Pokračovali jsme procházkou ze Swinjarnje, kde mnohé domy byly postaveny zčásti ze dřeva, lesoparkem Lipjo s popisky názvů jednotlivých stromů v latině, němčině a lužické srbštině, k ženskému cisterciáckému klášteři Mariině Hvězdě. Cesta vede po jedné z poutnických tras do Santiaga de Compostela, což dokládala i poutnická značka, kterou jsme zahlédli nedaleko od kláštera. Před klášteřem jsme prošli kolem busty J. Barta-Čišinského a potom jsme již přišli na rozlehlé nádvoří, kde nás zaujala socha Panny Marie a sv. Jana Nepomuckého a také kašna se sochou českého lva. Mohli jsme zavítat do klášterní hospůdky, abychom si dali klášterní pivo, nebo do obchůdku, kde prodávali výborné likéry, které jsme na místě ochutnali, oleje, oplatky, pohledy a jiné suvenýry. Odtud jsme směřovali na oběd do Lejna.

Poté jsme navštívili Ralbicy, kde nás upoutal hřbitov s hroby se stejnými bílými kříži, což demonstruje, jak si jsou všichni lidé před Bohem rovni. Tento typ křížů jsme viděli i na jiných hřbitovech během návštěvy Lužice, avšak na ralbickém nesmí být postaven jiný kříž než tento. Odtud jsme pokračovali na hojně navštěvované mariánské poutní místo Róžant, kde jsme si prohlédli kostel a načerpali vodu z pramene. Že na toto místo putují mnozí lidé, jsem si ověřil, když jsem se o několik týdnů později dozvěděl, že se tam konala mezinárodní studentská pouť. Další zastávkou v sobotu odpoledne byly Chrósčicy. Na kostele měli jako připomínku zaznamenáno, že to místo navštívil Jan Pavel II., když byl kardinálem v Krakově. V této obci se naše skupina rozdělila, polovina se vypravila na oratorium *Wětrnik a časy* a druhá část šla na vycházku po vsi a došla na Popravčí vršek, poté se vypravila na druhý konec obce – kolem základní školy, která má dnes již pouze první stupeň, domova seniorů sv. Ludmily, ubytovny pro poutníky (opět odkaz na Santiago) a památníku padlých za 1. světové války k památníku Poláků, kteří zde zahynuli za 2. světové války. Den jsme zakončili v Radworu, rodišti jediného lužickosrbšského světce. Je jím Alojs Andricki, který zemřel v koncentračním táboře v Dachau a byl blahoslaven roku 2011. Zde nás přivítal v kostele redaktor lužickosrbšského rozhlasu Beno Bělk a místní farář, kteří s námi hovořili lužickosrbšsky.

Prvním z našich nedělních cílů byl Zhořelec, který se nachází na obou březích Nisy, jak v Německu, tak v Polsku. Výletníci se mohli vypravit k některé z věží a vystoupit na ni nebo obdivovat krásu některého z mnoha kostelů. Někteří z nás přešli jeden z mostů a dostali se do Polska. Někdo se vypravil na místo, kde je označeno, že tudy prochází 15. poledník, jiný zahlédl moderní umění instalované v městském prostoru. Mohli jsme se kochat pohledem na měšťanské domy na Horním a Dolním tržišti (některé určitě zaujaly sluneční hodiny na fasádě jednoho z domů) nebo budovu radnice.

Naše cesta pokračovala do Löbau do funkcionalistické Schminkeho vily, která bývá kladena po bok brněnské vily Tugendhatových. Má dvě podlaží, nahore ložnici, dětské pokoje, pokoj pro hosty, dole kuchyň, sklepy, zimní zahradu a venkovní zahradu s jezírkem. Vybavení jednotlivých místností v dnešní době jsme mohli porovnat s původním stavem ve 30. letech 20. století podle dobových fotografií.

Posledním navštíveným místem byl Ochranov, město, kam odešli v roce 1722 členové Jednoty bratrské na pozvání hraběte Zin-

Všichni účastníci zájezdu u kašny s českým lvem v klášteře Mariina Hvězda, foto archiv autora

zendorfa. V infocentru někteří zakoupili ochranovské hvězdy, které původně sloužily pro výuku matematiky a geometrie a dnes jsou typickým ochranovským výrobkem spojeným s Vánoci. Navštívili jsme také sbor, vybavený je jednoduše, bez výzdoby, nachází se tam jen oltář, lavice a varhany. V patře jsme si prohlédli expozici věnovanou historii této církve. Poté jsme se vypravili na místní hřbitov s jednoduchými náhrobkami v duchu jednoty bratrské, a došli jsme na rozhlednu, z níž bylo vidět i do Čech.

Z Ochranova jsme se navraceli přes Liberec do Prahy. Domů jsme díky erudici a entusiasmu obou průvodců přijeli naplnění informacemi o Lužických Srbech, jejich jazyku, zvycích, kultuře, postavení v Německu a historických památkách. Všichni účastníci si jistě budou pamatovat pohádku o lišce, vlku a medu nebo píseň *Palenc*, kterou jsme se během cesty naučili. Svým známým jsme přivázeli typické produkty navštívených míst, hořčici z Budyšína, likér z Mariiny Hvězdy, ochranovskou hvězdu či vodu z pramene v Róžantu. Domnívám se, že na tento perfektně zorganizovaný zájezd (po stránce průvodcovské, obsahové, z hlediska ubytování či stravy) jistě jeho účastníci budou rádi vzpomínat a některé třeba inspiruje k dalším cestám do Lužice či vzbudí zájem o jazyk, kulturu či problematiku tamějších obyvatel.

Autor textu Jan Dušek je odborným pracovníkem oddělení vývoje jazyka v Ústavu pro jazyk český AV ČR.

ODJINUD

Boguslav Kowal jako hrdina i šibal protestantské misie od Lužice po Balkán

Balkánský expres. Hrdinové, šibalové a antagonisté Balkánu. Třetí balkanistická konference Fakulty humanitních studií UK v Praze, 3.–4. 6. 2016.

V prvním červnovém týdnu roku 2016 se v prostorách Fakulty humanitních studií UK v pražských Jinonicích konala dvoudenní konference *Balkánský expres* určená badatelům a studentům z různých společenských oborů, kteří se zaměřují na oblast jihovýchodní Evropy. Letošní balkanistické setkání bylo vymezeno tématem hrdinů, šibalů a antagonistů jakožto aktérů, kteří nějakým výrazným způsobem zanechali stopu ve společenském

a kulturním vývoji Balkánu. Právě téma „šibalství“ inspirovalo řadu účastníků k představení pozoruhodných osobností, které se svými aktivitami tím či oním způsobem dotkly balkánského prostoru.

Jednou takovou výraznou postavou, kterou ve svém příspěvku představili Marek Jakoubek (Ústav etnologie FF UK v Praze) a Radek Čermák (Katedra antropologie FF ZČU v Plzni), byl protestantský pastor Bogusław Kowal. Tento zasloužilý lužickosrbský patriot zasvětil svůj život kázání slova Božího mezi slovanskými bratry (a sestrami), ať už to bylo v rodné Lužici, v zapadlé české části severozápadním Bulharsku či mezi Čechy, Slováky, Poláky a dalšími imigranty v argentinském Chacu.

Kowal, který se narodil v Brězowce u Slepého v roce 1889, se po zkušenosti z bojů v první světové válce rozhodl, že zasvětil svůj život službě Bohu, a přihlásil se v Berlíně na misijní školu svobodných církví. Protože dospěl k názoru, že křest by měli přijímat pouze dospělí, musel vystoupit z katolické církve a přidal se ke svobodným bratrům. Jako „pravý křesťan a zarytý Slovan“ odešel v roce 1922 na Balkán a stal se pastorem v malé vesnici Vojvodovo v severozápadním Bulharsku, která byla v roce 1900 založena převážně českými mluvícími protestanty. Tam působil ve sboru, který byl formálně součástí bulharské metodistické církve; svým energickým vystupováním si zprvu získal širokou podporu obyvatel obce. Do Bulharska se přestěhoval spolu s manželkou, po níž jako „zarytý Srb“ požadoval, aby i zde nosila blatský kroj.

Zanedlouho však ve Vojvodovu došlo pod Kowalovým vlivem k rozštěpení původně jednotného sboru, skupina jeho přívrženců založila vlastní sbor a postavila druhý kostel v obci. Na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století se Bogusław Kowal vystěhoval do Argentiny, kde pokračoval ve své misii „hlásat evangelium Slovanům“. V roce 1928 totiž do Argentiny odešla řada Čechů a Slováků z Bulharska, ve stejné době migrovali stejným směrem také jejich příbuzní z rumunského Banátu stejně jako obyvatelstvo z českých zemí. V argentinské oblasti Chaco pak Kowal strávil několik let a kázal mezi Čechy, Slováky, Bulhary, Poláky, Ukrajinci a dalšími slovanskými obyvateli.

Druhá světová válka zastihla Bogusława Kowala v Bulharsku. Poté, co jej bulharští fašisté vypověděli ze země, vrátil se domů do Lužice. Zde pokračoval v hlásání evangelia, samozřejmě lužickosrbsky. Jako aktivní člen Domowiny se angažoval v šíření a udržování lužické srbštiny ať už prostřednictvím kázání či překladů. Pod jeho vlivem byla také založena bratrská svobodnocírkevní farnost ve Slepém (něm. Freikirchliche Gemeinde Schleife). Kowal zemřel v roce 1953 v Lužici. Jeho odkaz je ambivalentní. Na jedné straně svými misijními aktivitami na některých místech způsobil rozkol původně jednotných sborů, na straně druhé byl jak vytrvalým šířitelem slova Božího mezi Slovan, tak výrazně přispěl k zachování lužickosrbského jazyka a kultury.

Lenka J. Budilová

DOPISY

Piwarc ukončil psaní blogu

Jsem jedním z těch, kteří se o Lužické Srby začali zajímat poměrně nedávno. Před třemi lety. Naštěstí je v době internetu možné najít a zjistit spoustu věcí o jakémkoliv tématu poměrně rychle. Bohužel ne tak docela u Lužických Srbů. Okruh stránek, kde můžete hledat, je poměrně úzký. Wikipedie, stránky SPL, *Česko-lužický věstník* na internetu a pak už jen lužickosrbská média; stránky rozhlasu, *Wuhladko*, *Serbske nowiny* a dolnolužické verze *RBB*, *Łużyca*, *Nowy Casnik*, a... Piwarc. A to je (ještě kromě facebooku uvedených lužickosrbských medií) prakticky vše.

Piwarcův internetový blog byl skutečně v lužickosrbské společnosti fenomén. Fungoval osm let, přinášel velmi rychle informace o událostech i o akcích budoucích, zaznamenával různé zmínky o Lužických Srbech a Lužici v nesrbských médiích, psal komentáře, krátké reportáže, fotil... Byl zkrátka jedním z důležitých informačních zdrojů o tom, co se v Lužici právě děje, co hýbe lužickosrbskou společností. A vždy velmi aktuální. Nyní – 29. května – Piwarc svou činnost ukončil.

Zajímavý je vůbec autorův lidský příběh. Marcel Braumann (tj. sládek, lužickosrbsky Piwarc – odtud ta přezdívka) je Němec. Oženil se s Lužickou Srbkou a naučil se plynule mluvit lužickosrbsky. A nejen to. Píše lužickosrbsky. Bez chyb. O sobě v blogu uvádí:

Marcel Brauman / Piwarc hamburgski je žiwj we Łuze, malej k Nje-swaćidlu slušacej wjesce mjez Budyšinom a Rakecami. Wón je so narodzil 6. maleho rózka 1963 w Hamburgu, tamle přewažnje wotrostl, pola jezuitow do šule chodzil a po maturje pod mjenom frater Justin, spominajo na prakřesćanskeho filozofa, pućowanskeho předdarja a martrarja Justina, w bayerskim klóštrje skutkował.

Sym ženjeny z Radworskej Serbowku a džělam jako nowinski řečnik drugeje najsylnejšeje frakcije Sakskeho krajneho sejma. Moje powołanje je žurnalizm, moje prjedawše džělowe městna běchu w redakcijach we Würzburgu, Magdeburgu, Berlinje a Drježdžanach. Najradšo skutkuju jako nowinar, sym 1999–2000 šef wot šlužby a člon šefredakcije Neues Deutschland w němskej stolicy byl. Přechodnje w politice swój job činju. (cit. z Piwarcova blogu)

V čem byl pro mě osobně jeho největší přínos? Musím v první řadě uvést skutečnost, že měl pro všechny články archiv, který byl (a dosud je) snadno k dispozici. Například na internetových stránkách *Serbských Nowin* staré články nenajdete. Ani rozhlas ani *Wuhladko* nearchivují vše. U Piwarce jste mohli dohledat všechno od počátků. Pokud by vás třeba zajímala aféra lužickosrbského nápisu na novém mostě v Budyšině, která proběhla v lednu 2014, dohledáte to pouze u Piwarce. Pro někoho, kdo se začal o Lužické Srby zajímat teprve nedávno a chce o nich vědět více než to, co se stalo před týdnem, ale ještě to není historií, tedy zjistit informace o událostech, které skutečně hýbou společností nebo jí hýbaly v poslední době, byl Piwarcův blog k nezaplacení. (Pro neznalé: v té době byla otevřena západní tangenta silničního okruhu Budyšina a Jan Nuk (bývalý předseda Domowiny) v rozhovoru pro *Sächsische Zeitung* upozornil na skutečnost, že na mostě přes Sprěvu není dvojjazyčná tabule se jménem řeky, ale jen německá. Vzbudilo to docela velkou pozornost a nyní už můžete po západní tangentě projet kolem dvojjazyčné tabule Spree/Sprjewja.)

Další skutečnost, která na mne působila jako zjevení, byla ta, že se Piwarc nevyhýbal tématům v lužickosrbské společnosti kontroverzním. Uvedu dva příklady. Dovolil si kritizovat školskou koncepci „2 plus“ s tím, že vede ke germanizaci a že děti z těchto škol neumějí lužickosrbsky dobře. To bylo docela odvážné stanovisko, protože vzhledem k masové podpoře projektu „Witaj“ a „2 plus“ i k prostoru, kterého se dostává příznivcům těchto projektů od oficiálních představitelů národa, stál Piwarcův názor v médiích osamoceně (i když je zřejmé, že mezi Lužickými Srby vůbec osamocený nebyl). Stejně tak Piwarc neváhal kritizovat vydání nového *Wosadniku* (katolické modlitební knížky a zpěvníku). Vytýkal pravopisné chyby, vysokou cenu i absenci stránky 666. Piwarc opět nebyl jediný, kterému uvedené věci vadily, nicméně byl (skoro) jediný, kdo o nich takto veřejně psal (třebaže si tyto věci dovolili kritizovat velmi vtípně i studenti na Schadzowance). I tento kritický a vždy aktuální pohled bude lužickosrbské společnosti chybět.

Abychom však z Piwarce nedělali nějakou modlu. Bylo by občas i co vytknout. Chybět mně osobně nebude jeho radikálně levicový pohled na svět. Příznivec německé strany Die Linke/Lěwica na blo-

gu občas projevoval názory, které by u nás byly kombinací názorů komunistů, zelených a stříknuté pokrokovým katolicismem. (Nic pro českého liberála.) A podle diskusí na blogu takové názory vadily i mnohým čtenářům. Na radikálně levicovém blogu by jistě samo o sobě nebylo nic špatného (pokud píše v mezích zákona, a to Piwarc vždy psal), ale v Lužici žádný katolický, liberální, sociálně-demokratický nebo národně-konzervativní blog není, takže Piwarcovy názory o to více čněly. Na druhou stranu je třeba přiznat, že Piwarcův světový názor je obecně blízkým velké části Lužických Srbů stejně jako obyvatel Saska a Braniborska, což je zřejmě z volebních výsledků radikální levice, tedy Die Linke v obou spolkových zemích i v Lužici včetně převážně lužickosrbských vsí.

Konec Piwarcova blogu je pro lužickosrbskou mediální scénu ztrátou. Za dobu fungování se z něj stalo relevantní lužickosrbské medium, které se vyrovnalo *Serbským Nowinám* i *Serbskému rozhlasu*. Piwarc určitě bude chybět nejenom mně, ale i dalším lidem, kteří se zajímají o Lužické Srby a jejich společnost. Můžeme jen doufat, že najde nějakého následovníka, který bude blogovat aspoň dalších osm let.

Luby Piwarcu, wutrobnje so Ći džakuju za Twój serbski blog. Běše to jara zajimawe a dobre čitanje, byrnjež njesym přeco přezjedny był. Nadžijam so, zo hišće něšto napisáš.

Zdeněk Blažek

Slovníček: *mały różk* – únor, *prëdar* – kazatel, *martrar* – mučedník, *nowinski řečnik* – tiskový mluvčí

KAK TO WIDŽU JA

Syć po cyłej Europje

Młodžina europskich narodnych skupin (MENS) je syć za europske mjeńšinowe organizacije. Wobsteji tučasnje z 39 młodžinskih organizacijow. Serbske młodžinske towarstwo PAWK je hižo wot 90-tych lět ze členom *třešnjeje* organizacije. Kóždolětne organizuje so wokoło jutrow a w nazymje seminar, kotryž wěnuje so *wěstej* problematice mjeńšinow. Seminary pohosća přeco *wotměnjejo* mjeńšinowe sobustawske organizacije. Při tutych zetkanjach maja młodostni móžnosć *nazhonjenja* na polu čestnohamtskeho džěła wuměnića a nowe kontakty nawjazac.

Tučasnje je Michał Kral w předsydstwje MENS. W přichodže chcemy tež dalším mladým Serbam móžnosć *skićić*, so *tohorunja* na europskej *runinje* za zdzerženje mjeńšinowych narodow, kultur a řečow angažowac. Ze strony serbskeho młodžinskeho towarstwa PAWK smědža so na kóždym seminarje třio člonowo wobdžělic.

Na jutrownym seminarje wotměje so kóždolětne *hłowna zhromadžizna* MENS. Na tutej su tež we *wustawkach* wólby za předsydstwo a za džělowe skupiny politika, člonstwo a komunikacija.

Wobdžělniki zaběraja so w džěłarničkach z wšelakorymi metodami k wotpowědnej temje. Tute znajomosće móža we wobłuku džěła PAWKa nałožowac a jich wědu šerčić. MENS je z členom FUEN, Federalistiskeje unije europskich narodow. Dale zastupuje MENS zajimy młodžiny europskich mjeńšinow na europskej runinje, tak na příklad w europskej komisiji.

Zašle lěto wuhotowaše PAWK lětnu wuměnu. Konceptija Diversity festiwala *wupruwowaše* so we Lužicy přeni raz. A tak witachmy wokoło 50 młodostnych z cyłej Europje pola nas w Serbach. W běhu džewjeć dnjow rozestajachu so wobdžělniki w džěłarničkach na kreatiwnje wašnje z temu „*wšelakorosc* přez identitu“. Na kóncu předstaji so pisany program z wšěmi wobdžělnikami na jewišću w Radworju. Samo korutanska kapała „Roy de Roy“ z Rakuskeje nam k tomu zahudži.

Přichodnje zarjadowanje MENS budže w žnjeńcu pola Němskeje mjeńšinow w Moskwje, na kotrymž budu so tež wobdžělic.

Kristin Heelemanc

Slovníček: *třešny* – zastřešující, *wěsty* – jistý, *zde:* určitý, *wotměnjejo* – střídavě, *postupně*, *nazhonjenje* – zkušenost, *skićić* – nabídnout, *tohorunja* – také, *runina* – rovina, *úroveň*, *hłowna zhromadžizna* – valná hromada, *wustawki* – stanovy, *wupruwować* – vyzkoušet, *wšelakorosc* – různorodost.

ZÁPISNÍK

Milí přátelé,

ježto jsem se ve spolku neplánovaně stal hlavním zpravodajem uhléne lužickosrbské otázky, přináším nové informace v této věci. Oproti všem předešlým informacím a dohadům o protahování švédského vládního souhlasu, jenž měl přijít až s koncem prázdnin, severská vláda schválila prodej německých uhelných aktiv státní firmy Vattenfall novému majiteli, českému holdingu EPH Daniela Křetínského a Patrika Tkáče, již zkraje července. A to včetně hlasu Zelených. Aktiva však dosud předána nebyla, neboť transakci ještě zkoumá Evropská komise. K definitivnímu převodu pěti hnědouhelných dolů a čtyř elektráren tak podle aktuálních odhadů a k nelibosti EPH dojde až na podzim.

V SPL ovšem máme prodej za hotovou věc. Proto se ve věci angažujeme: zkraje července jsme v Budyšině jednali s vedením Domowiny a dohadovali se na dalším společném postupu. Jednání proběhlo u příležitosti setkání vedoucích představitelů Domowiny s premiérem České republiky Bohuslavem Sobotkou, na němž byl premiér požádán o pomoc v dalším jednání s EPH. Usilujeme o setkání s dalšími klíčovými vládními činiteli a ovšem s vedením EPH. Zároveň díky podnětu kolegy Radka Mikuly v září proběhne v Lužickém semináři diskusní panel k tématu uhléne těžby v Lužici.

Tím se dostáváme k podzimnímu programu: chystáme výlety do Lužice na scházowanku, na adventní lužickosrbský koncert, znovu v Semináři mikulášskou, několik přednášek a čtení a rovněž, to je novinka, konečně splníme slib objet některé z vás mimo Prahu: čeká nás vystoupení v knihovně v Teplicích, ve Varnsdorfu, znovu budeme asistovat v Liberci, jednáme o přednášce na gymnázium v Děčíně a jsou také v plánu besedy na pražských středních školách.

Upozorňuji ještě, že od září se mění harmonogram schůzí předsednictva: budou vždy jednou za čtrnáct dní v úterý od 18.00, začínáme 6. září. Připomínám, že schůze jsou veřejné, přijďte, budeme za to rádi. Stejně jako jsme rádi, že nás sledujete. Hezký zbytek léta, i toho babiho, a hač do pón.

Lukáš Novosad, předseda

Česko-lužický věstník vydává Společnost přátel Lužice, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, www.luzice.cz, luzice@luzice.cz, ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech nákladem 300 výtisků. Cena 30 Kč.
Redakční rada: vedoucí redaktorka Eliška Papcunová, U Santošky 11, 150 00 Praha 5, elisapcunova@gmail.com; zástupce vedoucí redaktorky: Jan Zdichynec, zdichy.j@seznam.cz; členové: Zuzana Bláhová, Radek Čermák, Štefan Pilát. Sazba: Martina Lapišová.
Roční předplatné: ČR 300 Kč, zahraničí 20 € (hotově 15 €) bankovním převodem na účet Fio banka, a. s., 2900678633/2010.
Objednávky a stížnosti na nezasilání: Redakční rada ČLV, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, luzice@luzice.cz, tel. 728 581 822.
Rada se ne vždy ztotožňuje s názory a slohem pisatelů. Za pravdivost odpovídá autor. Nevyžádané rukopisy nevracíme.
MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.